

Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу
Фульмеса Владислава Степановича
«Церковно-релігійна і громадська діяльність
митрополита Анатолія Дублянського»,
подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія»
(галузь знань 03 «Гуманітарні науки»)

Актуальність теми дослідження. Протягом останніх десяти років у науковому просторі України та закордону великою популярністю користуються біографічні дослідження, в яких центральними об'єктами стають не лише глибини історичного процесу, а й постаті громадських і церковних діячів, які своєю плідною діяльністю долучалися до розбудови України та її спадщини за кордоном у діаспорі. У ході відновлення української державності важливе значення має вивчення історії церкви як вагомого чинника, що впливає на самовизначення українців як окремої національної, культурної та політичної спільноти. Отримання Томосу про автокефалію Української православної церкви завершило столітній період боротьби українського народу за релігійний суверенітет, релігійно-духовну незалежність від колишньої колоніальної митрополії. У кожному періоді розвитку Київської митрополії знаходилися лідери, які своєю духовною посвятою і самовідданістю вели за собою вірних, мобілізували на здобутки і розбудову Церкви. До цієї когорти духовних провідників українського народу справедливо відносимо митрополита Анатолія Дублянського, який спочатку закарбував своє ім'я в українській культурі як краєзнавець, музейний працівник та редактор місцевих часописів, а в роки війни та в післявоєнний еміграційний період свого життя був активним діячем Української автокефальної православної церкви в діаспорі. Дослідження

діяльності владики також дає можливість прослідкувати життя української діаспори.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Детальний аналіз дисертаційної роботи Фульмеса Владислава Степановича дає підстави говорити про високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, які є достовірними та логічними. Аналіз архівних джерел, залучення історіографічної бази вітчизняних та зарубіжних вчених дозволили ґрунтовно підійти до розв'язання наукових завдань, визначених у дисертації.

Результати дослідження пройшли апробацію на 17 міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях. Основні результати дисертації опубліковано в наукових фахових, закордонних та інших виданнях.

Новизна наукових положень і отриманих результатів. Провівши історичне дослідження, автору вдалося вперше: довести, що упродовж 1930–1940-х рр. А. Дублянський вивчаючи пам'ятки Волині, актуалізуючи біографії видатних діячів краю став одним із найбільш продуктивних дослідників і популяризаторів українського історичного краєзнавства; встановити, що А. Дублянському належить написання і видання першого популярного нариса з історії м. Луцька (в основу покладено україноцентричний принцип); виявити і підтвердити, що А. Дублянський ініціював збереження колекції картин князів Радзивілів із їхнього родинного замку в Олиці та передачу їх у фонди Волинського краєзнавчого музею; з'ясувати, що А. Дублянський у роки війни зв'язався із О. Косач-Кривинюк та на поліг на записі нею спогадів про її рідну сестру Лесю Українку, які пізніше були надруковані в газеті «Український голос»; охарактеризувати всі спектри краєзнавчої публіцистики А. Дублянського в міжвоєнний період та роки німецької окупації; підтвердити, що журнал «Рідна Церква», видання

якого ініціював і здійснював А. Дублянський, став офіціозом УАПЦ в Західній Європі, відіграв роль інформаційної платформи православного українства у світі, слугував чинником мобілізації вірних в еміграції, став джерелом важливих відомостей про розвиток Української церкви в діаспорі; довести, що митрополит Анатолій Дублянський став духовним лідером православної української спільноти в Західній Європі упродовж 70–90-х рр. ХХ ст.; дослідити погляди митрополита Анатолія щодо інституалізації та автокефалії УПЦ; ввести до наукового обігу низку неопублікованих раніше джерел, що висвітлюють діяльність митрополита Анатолія та життя української діаспори. Автором вдосконалено та доповнено аргументацію чинників, що зумовили релігійну та національну ідентифікацію А. Дублянського; низку вузлових моментів біографії А. Дублянського; укладено найбільш повний на теперішній час список краєзнавчих публікацій А. Дублянського. В дисертаційній роботі подальшого розвитку набули: теза, що початок церковно-релігійної діяльності А. Дублянського пов'язаний з участю в роботі Товариства імені Петра Могили та раді при митрополитові Полікарпі Сікорському; твердження, що саме А. Дублянський наполіг на створенні українського православного церковно-релігійного журналу «Рідна Церква», який пізніше кілька десятиліть виконував роль єднальної ланки між ієрархією, духовенством та паствою.

Практичне значення виконаного дослідження. Результати, викладені в дисертаційній роботі Фульмеса Владислава Степановича можна використати при підготовці підручників та посібників з історичного краєзнавства, при викладанні навчальних курсів та спецкурсів у закладах освіти різного рівня, підготовці туристичних та екскурсійних маршрутів. Основні положення дисертації можуть стати в нагоді під час написання монографічних праць та підручників з історії України, історії релігії та української церкви, історії української діаспори.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення дисертації та отримані висновки висвітлені в 13 наукових працях, із них 6 – у наукових фахових видання України; 1 – у виданні іноземних держав; 6 – в інших наукових виданнях та матеріалах конференцій. Опубліковані праці відображають зміст дисертації. Загальна їх кількість та обсяг дають Фульмесу В. С. право публічного захисту дисертації. Усі опубліковані праці Фульмеса В. С., які зараховані за темою дисертації, відповідають вимогам п. 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06.03.2019 р.

Структура та обсяг дисертації. Структура дисертації добре продумана, чітко і логічно вибудована, визначені підрозділи у розділах дослідження цілком охоплюють і розкривають усі поставлені дослідницькі завдання. Розділи дисертації пов'язані між собою, що забезпечує цілісне сприйняття досліджуваної проблеми.

Дисертаційна робота побудована із анотацій (українською та англійською мовами), списку публікацій здобувача за темою дисертації, вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів (9 підрозділів), висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний текст роботи викладено на 168 сторінках комп'ютерного набору. Список використаних джерел охоплює 465 найменування. До дисертації включено 21 додаток. Оформлення роботи відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних наукових робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії відповідно до Наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету й основні завдання, визначено об'єкт, предмет, хронологічні та

географічні межі, методи дослідження, наведено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, їх апробацію, публікації та структуру дослідження.

У першому розділі дисертаційної роботи охарактеризовано історіографію, джерельну базу і теоретико-методологічні засади дослідження. Історіографія та джерельна база дисертації є достатньо репрезентативною, оскільки представлена 465 позиціями у «Списку використаних джерел». Важливим є те, що до наукового вжитку автором введено значний пласт архівного матеріалу, який дотепер залишався не опрацьований істориками. Досліджуючи тему, автор успішно використав здобутки сучасної методології історії.

Другий розділ присвячений громадській та краєзнавчій діяльності А. Дублянського, складається з трьох підрозділів. У ньому висвітлено важливі факти життя майбутнього митрополита, становлення його як особистості. Автор зазначає, що важливу роль у формуванні світогляду А. Дублянського відіграло родинне християнське виховання, а кристалізація громадянської позиції припала на час навчання. Дослідницьку діяльність А. Дублянський розпочав ще під час навчання. Важливим періодом життя була праця у Волинському краєзнавчому музеї. Третій підрозділ присвячений редакторській діяльності в часописі «Український голос».

Особливе значення має третій розділ, присвячений важливій частині життя А. Дублянського – пастирській, архіпастирській та церковно-адміністративній діяльності в еміграційних умовах. Її автор поділяє на два періоди: 1951–1981 рр. – час пастирських трудів у сані священника; другий період – 1981–1997 рр. – у єпископському сані. Автор відзначає, що стараннями А. Дублянського було засновано друкований орган УАПЦ – журнал «Рідна Церква», який виконував функції єднальної ланки між ієрархією, духовенством та вірянами. Важливою складовою церковно-релігійної діяльності митрополита Анатолія стала благодійність. Активна

участь в організації церковного життя в еміграції та великі зусилля, які він доклав для становлення УАПЦ в діаспорі, дали можливість залишити актуальні рекомендації для Української церкви щодо становлення та піднесення її авторитету серед українського народу та на світовому рівні.

У висновках викладено найважливіші результати виконаного дослідження. Висновки дисертації є аргументованими, оригінальними, цілком відповідають поставленим завданням. Окрему увагу варто звернути на додатки, які вдало ілюструють окремі аспекти церковно-релігійної та громадської діяльності митрополита Анатолія. Тут також розміщений словник церковно-релігійних термінів, який містить пояснення слів, що використовуються у церковному побуті. Заслуговує уваги бібліографія основних праць та публікацій митрополита, яка дійсно може стати в нагоді для багатьох сучасних дослідників.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертаційна робота Фульмеса В. С. не має ознак академічного плагіату. За результатами перевірки на наявність академічного плагіату було встановлено конкретність посилань на першоджерела. Навмисних спотворень не виявлено. Це дає змогу говорити про відсутність порушень академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження по дисертаційній роботі.

1. Доцільно розширити історіографію допоміжною літературою про міжвоєнний період та період німецької окупації.

2. У джерельній базі варто було б проаналізувати наявні збірники документів і матеріалів за темою дослідження.

3. Вважаємо, що потрібно було б доповнити третій підрозділ першого розділу «Теоретико-методологічні засади» характеристикою понятійно-категоріального апарату.

4. На нашу думку, інформація про редагування А. Дублянським часопису «Горохівські вісті» у третьому підрозділі «Редакторство» другого розділу досить лаконічна. З цієї інформації ми лише поверхово можемо

дізнатися про сам часопис, але з тексту дисертації невідомо, чи опубліковано його статті у названому вище виданні.

5. У другому підрозділі «Архіпастирське служіння» третього розділу є досить багато інформації про архієрейські візитації, однак тут зазначені лише окремі населені пункти. Варто було б доповнити інформацію про відвідини не лише назвами населених пунктів, але й релігійних громад.

6. Робота насичена прізвищами багатьох відомих світських і релігійних діячів. На нашу думку, доцільно подати у додатках короткі біографічні дані про найвідоміших із них.

7. У роботі іноді зустрічаються повтори, а також стилістичні та орфографічні огріхи.

8. У «Списку використаних джерел» не завжди дотримані вимоги щодо їхнього бібліографічного опису.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Пропозиції і зауваження свідчать про потребу доповнити та продовжувати дослідження за обраним напрямом.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Фульмеса Владислава Степановича «Церковно-релігійна і громадська діяльність митрополита Анатолія Дублянського» є самостійною завершеною науковою працею і характеризує автора як кваліфікованого дослідника. Вона виконана на актуальну тему та містить наукові положення, теоретичні узагальнення, висновки і нові результати, що мають важливе значення для розвитку історичної науки.

Дисертаційна робота Фульмеса В. С. на тему «Церковно-релігійна і громадська діяльність митрополита Анатолія Дублянського» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», схваленого Постановою Кабінету Міністрів № 167 від 06.03.2019 р., та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» № 40 від

12.01.2017 р. (зі змінами від 31.05.2019 р.), а також вимогам інших нормативних актів МОН України щодо дисертаційних робіт, які подаються на здобуття наукового ступеня доктора філософії. На основі викладеного можна зробити висновок, що автор дисертації Фульмес Владислав Степанович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальність 032 «Історія та археологія» (галузь знань 03 «Гуманітарні науки»).

Офіційний опонент

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності
Національного університету
водного господарства
та природокористування

Цецик Ярослав Петрович

